

הכרעת ארגון תתי־מדינתית לא נעלמה - אבל האם היא אפשרית?

להכרעה במלחמה שני תנאי סף: יעד מדיני־פוליטי מוגדר, ואויב המסוגל להוציא לפועל החלטות מדינתיות. בעידן הפוסט־מודרני, בו כל צד יכול להכריז כי ניצח, הניצחון מורכב ממאזן אסטרטגי בין מחירי המלחמה ובין הישגים באופן יחסי. מבחינת ישראל, מכיוון שההכרעה הצבאית המסורתית קשה להשגה, יש לעדכן את תפיסת הביטחון הישנה הנשענת על ההכרעה הצבאית, ולפתח דוקטרינה צבאית מותאמת למבצעי הרתעה

לוחמים רוסים (ספצנאז) בתדריך לפני משימה באפגניסטאן. ההיסטוריה בעת המודרנית מלמדת שהכרעה צבאית של שחקן תתי־מדינתי אינה אפשרית ברוב המקרים

סא"ל (בדימוס) ד"ר דוד דוכן, מומחה לאסלאם רדיקלי, עמית מחקר במכון למדיניות נגד טרור במרכז הבינתחומי הרצליה, מרצה באוניברסיטת בר-אילן

רס"ן שיר נשרים, סטודנט לתואר שני באוניברסיטת בר-אילן וחניך בפו"ם אפק

וליברליות. כתוצאה מכך, הצבאות מקפידים על כללי מוסר לחימה ואתיקה צבאית גבוהים, כדי לשמר את הלגיטימציה והתמיכה לפעולותיהם הצבאיות. אלה תלויות במיעוט נפגעים לכל הצדדים ובמצום הנזק האגבי. הכישלונות הצבאיים שנחלו צרפת באלג'יריה, ארצות-הברית בווייטנאם וברית-המועצות באפגניסטאן, הם חלק קטן מרשימה ארוכה של כישלונות צבאיים. רשימה בה צה"ל נמצא גם הוא.

הכרעות צבאיות היו גם כן, כל אחת מהן מרשימה בפני עצמה. ההכרעות הצבאיות התאפיינו בכך שהיו בין יריבים מדינתיים, ובהן כיבוש שטח היריב היה ליבת העניין. מול יריב תת-מדינתי השטח הוא נטל, על פי האסכולות העכשוויות, וניתן באמצעים אחרים (אוויריים, אש-מנגד ועוד) להכניע את היריב בלי להידרש לכיבוש השטח ולכל המשמעויות הנגזרות מכיבושו.² יש הסבורים כי ניתן לנצח את החתרנות כשהדרג המדיני מחליט להכריע את היריב, ומגלה נחישות ודבקות בהחלטתו, תוך שהוא מוכן לשאת בתוצאותיה הפוליטיות האפשריות.³

אחרים כדיוויד גלולה ודיוויד קילקולן, שהגותם ביחס לחתרנות ולנגד-חתרנות מובילה את הפעילות המבצעית של הצבאות המערביים בעולם, סבורים שהכרעת היריב התת-מדינתי מחייבת שילוב של פעולות קינטיות לצד פעולות אזרחיות, בעלות אופי של שיקום וטיוב תנאי המחיה (שיפור תשתיות, תעסוקה, ביטחון אישי).⁴ התיאוריה המובילה של גלולה משנות ה-50 של המאה ה-20, לפיה כדי למגר את החתרנות יש לשים את האוכלוסייה במרכז והפעלת הכוח הצבאי היא משנית, יושמה והוטמעה בתו"ל האמריקני (פק"ל FM3-24) על-ידי הגנרל דיוויד פטראוס במהלך לחימת ארצות-הברית בעיראק.⁵ מנקודת המבט הישראלית, בסבבי העימותים עם היריבים התת-מדינתיים חזבאללה וחמאס, בולטת העובדה כי המרכיב הקינטי הוא מרכזי והפן הפוליטי של העימותים לא נלקח בחשבון. כלומר ישראל לא שמה דגש על האסטרטגיה של גישת "המוחות והלבבות" ושל העצמת הפן האזרחי, שנועדה לנתק בין החתרנים לאוכלוסייה הלא מעורבת.

גישת "הצריבה התודעתית" מבית מדרשו של רא"ל (מיל') משה יעלון התבססה על הצורך להסב לפלסטינים צריבה תודעתית. הדבר הוא בעצם פיתוח של הביטוי "תבוסה תודעתית" של קודמו בתפקיד, רא"ל (מיל') שאול מופז, לפיה באמצעות מכות כואבות קינטיות וכלכליות ניתן להביס את הטרור הפלסטיני, באופן שמחולליו יבינו כי לדרך זו אין תוחלת ויזנחו אותה. יעלון שכלל את המושג והתאים אותו לעידן ההיי-טק: צריבה מלשון "לצרוב להם את הדיסק במוח". אך כפי שהכל מכירים, הטרור הפלסטיני דעך במקצת, אך הפלסטינים נותרו בשטח כאויב.

הכישלונות הצבאיים המוכחים של הצבאות המערביים הביאו לפריחה של רעיונות ותובנות ללחימה נגד היריב התת-מדינתי ההיברידי, המשלב יכולות מדינתיות וצבאיות עם טרור וגרילה. אחד מהם הוא רעיון הלחימה המבוזרת, אותו הגו ד"ר חיים אסא ואלוף (מיל') ידידיה יערי בספרם **לוחמה מבוזרת**.⁶ זו לוחמה שאינה מכוונת לכיבוש שטחי אויב או לכיתור והשמדה של עוצבותיו, ולפיכך לא להכרעתו של האויב. מטרתו של התמרון בלוחמה מבוזרת היא טקטית לחלוטין - לאתר יחידות גרילה וטרור, ולפגוע בהן בעומק שטח האויב. זאת כדי לגרום להפתעה ולהתמוטטות רוחו של האויב, על-ידי פגיעה בתודעתו.

רבים בקרב מצביאים צבאיים, הוגים, מדינאים ופוליטיקאים עוסקים במושג ההכרעה הצבאית ומנסים להתאימו למלחמות ההווה. מלחמות העידן המודרני והפוסט-מודרני, בהן הצבאות הסדירים של מדינות המערב הדמוקרטיות נלחמים נגד שחקנים תת-מדינתיים, היברידיים, המשחקים ופועלים בכללי משחק שונים מהמקובלים בהתנגשות צבאית, בין צבאות מדינתיים. כל צד מנסה לכופף את המושג "הכרעה צבאית" ולהתאימו לנסיבותיו או לאג'נדה הפוליטית שלו, בלי להתחשב במציאות המשתנה.

סבבי הלחימה של צה"ל נגד חזבאללה וחמאס בעשורים האחרונים, והמעורבות הצבאית האמריקנית בעיראק ובאפגניסטאן, הדגימו שלא ניתן להכריע באופן צבאי ארגון תת-מדינתי. במקרה הישראלי, בהיעדר ההכרעה מנסים להשפיע על אופיו ועל ממדיו של סבב הלחימה הבא הצפוי, באמצעות החלשת היריב והרתעתו.

כתחליף להגדרה המופשטת של הכרעה צבאית, ניתן לאמץ תובנה לפיה מתקיים תהליך צבאי משולב, עד להערכה שהאויב איבד את יכולתו להתנגד בצורה יעילה לפעולה הצבאית. ניצול מיטבי ומהיר של שלב זה עשוי להוביל לניצחון הצבאי, או להשגת היעדים המדיניים שנקבעו.

אמירה כזו משחררת את האחראים בדרג המדיני והצבאי מכבלי ההגדרה הקשיחה של קלאוזביץ "השמדת אויב": בקרב מכוונת כל עשייה כלפי השמדת האויב, או ליתר דיוק, השמדת יכולת הלחימה שלו. דבר זה נובע מעצם מושג הקרב. משום כך, חיסול יכולת הלחימה של האויב הוא תמיד האמצעי להשגת היעד בקרב.¹ אמירה זו מרחיבה את ארגז הכלים העומד לרשות הצבאות בלחימה, כדי לממש את הדירקטיבה המדינית. מאמר זה עניינו במושג הכרעה צבאית נגד שחקן תת-מדינתי. המאמר נסמך על מקרי בוחן מצה"ל ומצבא ארצות-הברית בעיראק, ולהערכתנו יבליט את הצורך המידי בשינוי ההגדרה הקיימת ובאפשרויות היישום בשדה הקרב.

הסיכוי להכרעת ארגון או שחקן תת-מדינתי

ההיסטוריה בעת המודרנית מלמדת שהכרעה צבאית של שחקן תת-מדינתי אינה אפשרית ברוב המקרים, בהתחשב בכך שהצבאות הלוחמים נגדם הם צבאות של מדינות דמוקרטיות

דוגמה נוספת להצלחה נגד התקוממות היא ריסוק "נמרי השחרור של טאמיל אלאם" (Liberation Tigers of Tamil Eelam-LTTE) בסרי לנקה - ארגון ששאף להקמת מדינה עצמאית למיעוט הטאמילי בסרי לנקה (כ-20% מהאוכלוסייה). מאבקו של הארגון החל ב-1976 והסתיים ב-2009. הארגון בראשות ולופילאי פרבאקראן דגל בלחימה כוללת וביצע פיגועי התאבדות נגד אזרחים. טקטיקה זו התגלתה כיעילה במיוחד בפגיעה בנציגי הממשלה וחבריה. הארגון הביא את מערכת המתאבדים לשלמות במערכה חסרת מעצורים נגד מטרות צבאיות, משטרתיות ואזרחיות. יודגש כי במהלך שנות הלחימה, שידעו עליות ומורדות, נהנה הארגון מסיוע ומגיבוי מדינתי של הודו בה מתגורר מיעוט לא מבוטל של טאמילים במדינת מדינת טאמיל נאדו.

במהלך 25 שנות הלחימה פעלו שני הצדדים באלימות ובאכזריות. הנמרים הטאמילים חיסלו פוליטיקאים, פקידי ממשלה, אנשי אקדמיה, אינטלקטואלים ואזרחים ללא הבחנה. עובדה זו יצרה ביקורת פנימית ובין-לאומית על פעולות הארגון ועל מידת אכזריותו. מנגד, הותיר הצבא מאחוריו אדמה חרוכה ולא חס על איש במרחבי הלחימה.

בתחילת 2008, בהיעדר משא ומתן אפקטיבי, הכריזה ממשלת סרי לנקה כי גמרה אומר לרסק את המורדים עד סוף שנה זו, והורתה לצבא לבצע זאת. מפקד הצבא שנדרש למשימה סבר כי ייתכן שיהיה צורך בשנה נוספת כדי להחליש את המחותרת - וכך היה.

מול יריב תת-מדינתי השטח הוא נטל, על פי האסכולות העכשוויות, וניתן להכניע את היריב באמצעים אחרים (אוויריים, אש-מנגד ועוד) בלי להידרש לכיבוש השטח, ולכל המשמעויות הנגזרות מכיבוש

ב-2005 נבחר לנשיאות סרי לנקה מהינדה ראג'פקשה, שהמשיך בקו בו נקטו קודמיו בתפקיד וכן בניסיונות להידברות עם הארגון. ואולם המשך פיגועי ההתאבדות, כמו גם שעת כושר שנזדמנה לו, הביאו את ממשלתו ב-2008 למשוך את ידה באופן סופי מן הניסיונות להפסקת אש ולחזור להכרעה צבאית. המבצע להכרעת המורדים התנהל בין החודשים ינואר-מאי 2009. בינואר נכבשה בירת הנמרים הטאמילים - קילינוצ'צי שבצפון האי. ממשלת סרי לנקה מנעה מאמצעי התקשורת, מהאז"ם ומארגוני זכויות אדם גישה לזירת הלחימה, ובנוסף חסמו את הגישה לאתרי אינטרנט המזוהים עם הארגון.

כוח המורדים שהגן על העיר נסוג לג'ונגלים, תוך שהוא כופה על מאות אלפי אזרחים לכודים לסגת איתו על-מנת שישמשו כמגנים אנושיים. הצבא רדף את המורדים באשר הם, עד להכרעתם הסופית. התנהלות זו של סרי לנקה לא מנעה מהמערב, כולל ישראל, לשתף עמה פעולה ולמכור לה אמצעי לחימה מגוונים.

ב-2009 חוסל באמבולנס מנהיג הארגון פרבאקראן שברח משדה הקרב. חיסול זה, ושל מפקדים אחרים, הביאו

את התפיסה הזאת ניסה צה"ל ליישם בעימות בלבנון ב-2006 נגד חזבאללה, אך כשל.

מסמך "אסטרטגיית צה"ל" שפורסם ב-2015 ועדכנו מאפריל 2018, מלמד על ההבנה וההפנמה במטכ"ל כי לחימת צה"ל התאפיינה באי בהירות ובעמימות של הגדרת מטרות המלחמה, וכן בהגדרות של מהי הכרעה, מהו ניצחון, למה צריך לשאוף ומהי חלוקת התפקידים בין הדרג המדיני והצבאי.⁷

במסמך נכתב במפורש שהדרג המדיני יכול להציג לצה"ל שני סוגי דרישות במקרה של לחימה מול אויב שאיננו מדינה, כלומר חמאס, חזבאללה או דאעש לצורך העניין:

1. הכרעה צבאית מלאה וברורה של הארגון הצבאי שמולו צה"ל נלחם.

2. פגיעה באויב באופן מוגבל ומתוחם (לדוגמה מבצע "צוק איתן" וימי הלחימה שלאחריו).

ואולם, כיצד תושג ההכרעה? לפי המסמך תכלית הפעלת הכוח בחירום היא "המחשת חוסר התוחלת בהפעלת כוח נגד ישראל".⁸ באשר להכרעה, מצוין מיד לאחר מכן כי: "הגישה המרכזית בצה"ל להשגת הכרעה היא הגישה התחבולנית - שעיקרה התקפות של 'נקודות התורפה של האויב', באופן שישגיג 'הלם והפתעה', במטרה 'לפגוע בתהליך קבלת ההחלטות של האויב ולשבש את אפקטיביות הפעולה שלו'. כל זאת, 'תוך הפעלת מינימום משאבים של צה"ל'.⁹ האם אין כאן חזרה ברורה לדפוס הפעולה של צה"ל במלחמת לבנון השנייה, בה חיפשו להכריע דרך מהלומות אוויריות והאש מנגד? אם כן, גם מסמך זה, המחייב את צה"ל, למעשה אינו חותר להכרעה הצבאית הקלסית ושואף להגיע להסדרה באמצעות מקסום לוחמת התודעה.

הצלחות צבאיות נגד התקוממות (COIN- counter insurgency)

ההכרעה הצבאית כפי שמלמדת אותנו ההיסטוריה התרחשה היכן שהצבאות תקפו. לא ניתן להשיג הכרעה ללא שלב מתקפה אקטיבי, בין אם מדובר בהתנגשות של כוחות מדינתיים ובין אם בהתנגשות עם כוחות תת-מדינתיים. אלה הסבורים כי ניתן להכריע אויב תת-מדינתי באמצעות מרכיב האש ולוותר על המשולש של תמרון, התקפה והכרעה, יודעים כי כדי להכניע את היריב יהיה צריך לעמוד בשיעורי שחיקה אדירים, ולכן שילוב של תמרון קרקעי הכרחי בהחלט.

מההצלחות של לוחמה נגד התקוממות (COIN) ניתן להסיק כמה כללי מפתח למיגור ההתקוממות ולהכרעה שלה. למשל, כיצד הוכרע ארגון FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) בקולומביה? ב-2002 עלה לשלטון בקולומביה אלוארו אוריבה, שהחליט לשים קץ למצב שבו ארגון שולט ב-40% משטח המדינה, מחולל טרור ועוסק בסחר סמים. גם חואן מנואל סנטוס שהחליף אותו בכס הנשיאות ב-2010 המשיך בקו התקפי זה. שני הנשיאים של קולומביה, באמצעות חקיקה הולמת, גיוס כוח ומשאבים, מיגור השחיתות שפשתה בכוחות הביטחון ובמהלכים התקפיים משולבים שנמשכו כעשר שנים, התישו את FARC. ההפצות מן האוויר, החיסול המסיבי של מפקדים ב-FARC, הלוחמה הפסיכולוגית ומבצעי חילוץ בני ערובה, פוררו את הנהגת הארגון וגרמו לו לפנות לדרך המשא ומתן. זה החל בנובמבר 2012 בבירת קובה, הוואנה, והבשיל להפסקת אש ולהסכם שלום ב-23 ביוני 2016.¹⁰

FARC בקולומביה. ההפצצות מן האוויר, החיסול המסיבי של מפקדי FARC, הלוחמה הפסיכולוגית ומבצעי חילוץ בני ערובה, פוררו את הנהגת הארגון

ללא בסיס המספק את צורכי הלחימה, המחיה, וכוח האדם. עוצמתם נחלשת ולרעיונותיהם אין קונים. במהלך המלחמה שמטו הבריטים את השטיח מתחת לרגלי ההתקוממות, בכך שהביאו ליישובם מחדש של מיליון סינים באזורים בהם לא שלטה הגרילה.¹³

ממקרי הבוחן שתוארו לעיל ניתן לקבוע כי החפץ בהכרעה צבאית חייב לזום פעולות התקפיות לצד פעולות אזרחיות (שיקומיות), ליטול סיכונים והעיקר לשמור על גמישות מחשבתית שנלמדת ונרכשת משפע הדוגמאות של לוחמה נגד התקוממות, בלי להעדיף מראש גישה כזו או אחרת.

העידן הפוסט־מודרני והפוסט־הרואי

בעשורים האחרונים ההיתכנות להכרעה צבאית מול יריב תת־מדינתי נחלשת, לא רק בהיעדר שלב המתקפה המשולבת היבשתית והעדפה של האש מנגד, אלא בשל שיח חברתי מסוג חדש המאפיין את החברות המערביות, הנמנעות מלשגר את כוחותיהם הצבאיים ללחימה בשיח חברתי פוסט־מודרני. בשיח זה המלחמה הופכת לנְרָטִיב (סְפֶר־על), היא מכוונת לפעול על התודעה של המשקיפים משני הצדדים, והפרשנות הופכת להיות הדומיננטית.

את הפרדיגמה הפוסט־מודרנית מציגים צ'רלס מוסקוס, ג'ון ויליאמס ודיוויד סגל, חוקרים המובילים במחקריהם את הפרדיגמה של מעבר הצבאות המערביים לצבאות פוסט־מודרניים, וטוענים כי זהו העידן המעצב של הצבא המערבי שמשתנה בכיוון כוח התנדבותי, רב־תכליתי במשימותיו, אֶנְדֶרְגִינִי במידה הולכת וגוברת מבחינת מבנה ואתיקה, ובעל

להתרופפות שרשרת הפיקוד בארגון ולהחלשתו עד להכנעתו.¹¹ מחיר המלחמה גבה את חייהם של למעלה מ־100,000 הרוגים, כלל הרס תשתיתי כבד באזורי הלחימה, וכמובן ביקורת בין־לאומית. ביקורת שממשלת סרי לנקה התעלמה ממנה, ודבקה במשימתה להכריע את ההתקוממות.

בעידן המלחמה הקרה, בשנות ה־50 וה־60 של המאה ה־20, בלטו ההתקוממויות העממיות בדרום־מזרח אסיה, כשברית־המועצות וסין היו הכוח המניע שלהן בפן האידאולוגי - התפשטות הקומוניזם, ובפן הצבאי - תמיכה לוגיסטית והכשרה אידאולוגית וצבאית.

מדינות המערב, צרפת בריטניה וארצות־הברית, מצאו עצמן לוחמות מלחמות יקרות ועקובות מדם, הרחק ממדינות האם, על רקע בלימה של התפשטות הקומוניזם ורצון לשמור על המושבות עתירות המשאבים.

למעט הלחימה הבריטית במלאיה שהצליחה למגר את המרידה הקומוניסטית, שאר המלחמות הסתיימו בכישלון צבאי צורב ובהשתלטות קומוניסטית על המדינות.

ההצלחה הבריטית במלאיה מתוארת באופן מוצלח בספרו של רוברט תומפסון **שלטון ומרדנות - לקחי מלאיה ווייטנאם**.¹² תומפסון ניתח את הסיבות לניצחון הצבאי הבריטי על המתקוממים, וציין את הצורך בהפרדת האוכלוסייה מארגון הטרור וראשיו במגוון פעולות שיש לנקוט. הנחתו בדבר הפרדת האוכלוסייה התבססה על תורת השלבים של מאו טסה דונג, שבה האוכלוסייה היא הנכס היקר והמרכזי של הארגון, ובה הוא משול לדג במים. לדידו, אם מצליחים לנתק את האוכלוסייה מהמתקוממים, האחרונים נשארים

חטיבת גבעתי במבצע "צוק איתן". ריבוי סבבי הלחימה מלמד על התקדמות לכיוון ההכלה וההסדרה, תוך ניסיון ליצור הרתעה

2. אסור להרוג, בוודאי כשמדובר באזרחים בלתי־מעורבים.¹⁵ השלב הפוסט־הרואי מאפיין את החברות בעידן של העימותים נמוכי עצימות, בהן המדינה אינה מגויסת כישות אחת למלחמה משום שלא כל האינטרסים החיוניים שלה עומדים בסכנה. הצבאות של המדינות הללו נהנים מיתרונות טכנולוגיים אדירים ומיכולות הפעלת אש מפלטפורמות מגוונות, באופן רציף ומדויק, ללא סיכון הלוחמים. לפיכך, הם נוטים להשתמש באש־מנגד, המסונכרנת והמדויקת, שבזכותם הם עומדים בכללים הפוסט־הרואיים. לחברות האזרחיות במערב פתרון זה עולה בקנה אחד עם השיח של הרתעה מנפגעים, ועם חוסר הרצון לשלם את מחירי המלחמה הגבוהים.

מלחמות ההווה של צה"ל

מלחמות צה"ל בעשורים האחרונים נגד ארגוני טרור וגרילה (אש"ף, חמאס וחזבאללה) שחלקם מוגדר ישויות תת־מדינתיות, מלמדות על היעדר הכרעה בלחימה. זאת חרף רטוריקה פוליטית וצבאית המדגישה את הצורך בהכרעה צבאית. ריבוי סבבי הלחימה מלמד על נקיטה בגישה אחרת המתכנסת לכיוון ההכלה וההסדרה, תוך ניסיון ליצור הרתעה ובכך להרחיק את סבב הלחימה הבא.

גישה זו, המוותרת על ההכרעה הצבאית הקלאוזוביציית בקרב מכריע,¹⁶ שורשיה בהגותו של ההיסטוריון הבריטי באיל לידל הארט, שחילק את המדינות למדינה רעבתנית החפצה בהכרעה צבאית, ולמדינה מאופקת ומרוסנת השואפת להרתיע ולהכיל את האירועים. המדינה הרעבתנית תעשה הכל כדי להשיג את הניצחון הצבאי תוך לקיחת סיכונים,

חדירות גדולה יותר עם החברה האזרחית.¹⁴ פרדיגמה זו הבליטה בצבאות המערב את המעבר מהזהות הלוחמנית, המבוססת על עקרונות המלחמה האוניברסליים ועל ערכים ועקרונות מוסכמים ומושרשים, לצבאות הנשאבים לזירות פעולה חדשות, לצד המסורתיות, כמו: זירת התודעה, זירת התקשורת, הזירה המשפטית, הזירה הקיברנטית והזירה המדינית־פוליטית. כל אלה בעלות היגיון מבצעי השונה מההיגיון של זירת הלחימה המסורתית. הצבאות הפכו לפוסט־מודרניים - הם עוצבו מחדש בהיבטים ערכיים, ארגוניים־תפעוליים ומבצעיים, משום שבמלחמות פוסט־מודרניות מומחיות ומיומנות מקצועית חשובים יותר מהשתתפות ההמונים וממעורבותה של האוכלוסייה.

רגישות יתר לנפגעים

אחד ממאפייניה הבולטים של החשיבה הפוסט־מודרנית בהקשר למלחמה הוא רגישות יתר לנפגעים, בעטיה החברות המערביות נרתעות בסכסוכים א־סימטריים מלסכן את כוחות הצבא שלהן, וזאת במטרה לצמצם עד כמה שאפשר את אבדותיהן. בנוסף, הצבאות נמנעים מלפגוע, ללא הבחנה, באזרחים שמזדהים עם האויב אך אינם נוטלים חלק פעיל בלחימה. בעיני הציבור, המלחמה לגיטימית כאשר יעדיה מושגים במחיר נפגעים נמוך לשני הצדדים. ההיסטוריון האמריקני אדוארד לוטוואק קבע שהחברות המערביות, כולל החברה הישראלית, מצויות בשלב הפוסט־הרואי, שבו מתקיימים שני כללים מרכזיים:
1. אסור להיהרג.

ואילו המדינה המאופקת תבצע מהלכים מוגבלים (קינטיים ואחרים) המשדרים ליריב הרתעה.¹⁷ נדמה שאפשר להבין מדוע ישראל חותרת להרתעת יריביה התת-מדינתיים ולהגעה להסדרה. הכרעה צבאית החותרת להשמדת האויב על פי הגישה הקלסית מפרי הגותו של קלאוזביץ דורשת מחיר גבוה. הכרעת חמאס או חזבאללה כרוכה בהשקעת משאבים אדירה, בהיערכות לחימה ממושכת, בכיבוש שטחים ובשליטה פיזית בהם תוך ניהול אוכלוסייה עוינת. במקרה של חזבאללה, הכרעה צבאית משמעותה כיבוש לבנון. תחילה בבידודה, למניעת בריחת לוחמי חזבאללה למדינות סמוכות, ולאחר מכן טיהור וניקוי שיטתי עד אחרון הלוחמים ברחבי לבנון. השאלה היא האם מדינת ישראל מוכנה לשלם את מחיר מלחמה כזו, שאמנם עשויה להביא להכרעה צבאית אך לא להיעלמות האידיאולוגיה? השיח החברתי הפוסט-מודרני בישראל מספק את התשובה.

במבצעים "דין וחשבון", "ענבי זעם", מלחמת לבנון השנייה, "עופרת יצוקה", "עמוד ענן" ו"צוק איתן", שאף צה"ל להרתיע ולאכוף את הסדר באמצעות הפעלת כוח באופן מדורג, ולא להכריע את היריב. אופן הפעלת הכוח הצבאי במבצעים הללו ובימי הקרב שביניהם מלמד על פעולה לפי גישתו של לידל הארט - פעולה של מדינה מאופקת ומרוסנת. יש הרואים באופן פעולה זה "תחזוקה של ההרתעה", ומכנים אותם "מבצעי הרתעה".¹⁸ במבצעים המוגבלים הללו צה"ל לא כיוון להכרעת היריב, אלא לחידוש רמת ההרתעה. זאת כדי שתאפשר חזרה לחיים תקינים ושגרתיים ותספק רמת ביטחון סבירה. המשמעות של אסטרטגיה זו היא סבבי לחימה נוספים מובטחים.¹⁹

במבצעים "דין וחשבון", "ענבי זעם", מלחמת לבנון השנייה, "עופרת יצוקה", "עמוד ענן" ו"צוק איתן", שאף צה"ל להרתיע ולאכוף את הסדר באופן מדורג, ולא להכריע את היריב

כאן מתרחשת האמביוולנטיות - מצד אחד לצה"ל יש את הכלים להגיע להכרעה צבאית מול יריביו התת-מדינתיים, ומצד אחר ישראל היא זו שמאפשרת ליריבים להתאושש (להצטייד באמצעים חדישים ומשוכללים יותר) לאחר כל סבב ולהתכונן לסבב הבא.

הדרג המדיני הוא הגורם שצריך לקבוע את מטרות המלחמה, מהן יגזור הצבא את סוג המלחמה כדי להשיג את היעדים המדיניים שהוצבו לו. כשמטרות המלחמה עמומות ולא ממוקדות ובחלקן אינן בנות השגה - הצבא ידשדש. מטרות המלחמה מיועדות להשיג את הניצחון הצבאי, ואחד הכלים המרכזיים בהשגתו הוא מרכיב ההכרעה. ההכרעה אינה מטרה בפני עצמה.

אם הדירקטיבה המדינית מבקשת מצה"ל לפעול באופן כירורגי, חלקי ופרופורציונלי כדי לקדם הסדרה - מיותר לחשוב על הכרעה וניצחון, ומומלץ לנקוט באמצעים שישפיעו ויהיו

אפקטיביים יותר בסבב הבא.

למרות כל אלה, צה"ל ידוע כגוף לומד המפיק לקחים ומנסה להיות אפקטיבי יותר בלחימה, על אף המגבלות המדיניות והמוסריות המונעות ממנו להדגים את מלוא עוצמתו.

ביטוי לשינוי, שלא צלח, אפשר לראות במלחמת לבנון השנייה. צה"ל אימץ תפיסת לחימה חדשנית המכונה "עיצוב מתאר המערכה" (SOD - Systemic Operational Design).²⁰ התפיסה המבצעית החדשה להפעלת הכוח הצבאי, נשענת על הנחות יסוד של איכות טכנולוגית ועליונות אווירית שבכוחן להכריע את האויב. בהתאם לכך, יש לשנות את המבנה הארגוני של צה"ל ומכאן את הדוקטרינה שלו, ולשים דגש על כוח האש של המערכות המונחות המדויקות ועל הכוח האווירי, על חשבון התמרון הקרקעי.²¹

קרבות פלוג'ה בעיראק, 2004

כאשר מחפשים הצלחה מבצעית שבה הכריע הכוח הצבאי את ההתקוממות, בעידן הפוסט-מודרני, על כל מאפייניו ותובנותיו, מומלץ ללמוד מן הקרב שניהל הצבא האמריקני בפלוג'ה בנובמבר 2004.

הקרב הראשון שנערך על העיר פלוג'ה בעיראק באפריל 2004, בעקבות לכידה של ארבעה מאבטחים בחברת "בלאקוטר" והריגתם, לא הוכרע. זאת על אף שנשמרו כללי הלחימה בעידן הפוסט-הרואי, שבמסגרתם יש להימנע מפגיעה באזרחים בלתי מעורבים. באמצעות המארינס ועם המניפולציה התקשורתית של תחנת "אל-ג'זירה" שכינתה את הקרב "טבח בפלוג'ה" נעצרה הלחימה בעיר, בהוראה ישירה של נשיא ארצות-הברית ג'ורג' וו בוש למפקד הכוח בשטח.

קרב פלוג'ה השני שימש נקודת מפנה בהיסטוריה הצבאית של ארצות-הברית. עוד בטרם הסתיים הקרב העקוב מדם בעיר, אמר עליו מפקד כוחות המשלוח של המארינס, גנרל ג'ון סאטלר: "הפרטים הטקטיים וההרואיים של הקרב בפלוג'ה יהיו לנושא מאמרים וספרים רבים בשנים הבאות".²²

תוכנית המבצע

התוכנית כללה ארבעה שלבים מרכזיים:²³

1. שלב עיצוב המערכה וההכנות, כחודשיים לפני יום ה'ש' ושעת ה'ש'. במסגרת שלב זה הניעו את הכוחות לשטחי כינוס, ובמקביל בנו את המודל הלוגיסטי שיופעל במבצע. המודל המסורתי של הלוגיסטיקה - "הרי ברזל" - שכלל ציוד לחימה, חלפים, דלק ותחמושת בנקודות מסוימות סביב העיר, המבטיחות אספקה רציפה וסדורה של האמצעים כדי לא לעכב או לשבש את המתקפה.²⁴ שימוש במודל זה מנע צורך בהנעת כוחות לוגיסטיים על צירים, כוחות שבדרך כלל מהווים יעד למטעני צד ולמארבי מחבלים. בנוסף בשלב זה על בסיס המודיעין שנאסף עוצבו פני המערכה הצפויה, והאמצעים הקינטיים והלא-קינטיים שיופעלו במסגרתה. כמו כן, הכוחות המובחרים אספו מודיעין וקבעו יעדי חיסול ממוקד עם תחילת הלחימה. במקביל עסק הכוח בהונאה ובהטעיה המכוונים לאויב בעיר, שהבין כי מצפון לא יותקף, ולכן נערך למגננה בגזרות האחרות. הבלבול שיצרו הכוחות סביב העיר גרם לתנועה ולשיחות במערכות הקשר של האויב. אלה נקלטו, פוענחו ונשמרו בבנק המטרות. זו עשייה צבאית מובהקת היונקת

קרוב פלוג'ה, נובמבר 2004. קרב פלוג'ה השני שימש נקודת מפנה בהיסטוריה הצבאית של ארצות-הברית

תוצאות הקרב

העיר נכבשה, האויב הוכרע. כבר בשלב הגדרת המשימה לכוחות הובהר מה המטרה: השמדת האלמנטים הטרוריסטיים בעיר פלוג'ה, שיקום העיר לטובת תושביה. בהגדרה זו היה ברור לכוח הצבאי שיעדו להכריע ולהשמיד את האויב, כרוח החשיבה הצבאית הקלסית. עם זאת, חלקה השני של ההגדרה הצביע על הלך הרוח בצבא האמריקני שבו הפצל"ם (פעולות צבאיות לא מלחמתיות) שולטות בכיפה. הלקחים מן הקרב הראשון שלא הוכרע, באפריל אותה שנה, נלמדו ברמות השונות: עיצוב זירת המערכה (משך הלחימה, סד"כ נדרש ואמצעים), לוחמת מידע ומרכזיותה, תקשורת - כתבים משובצים, לוגיסטיקה, הפרדת האוכלוסייה, ושילוביות עם כוחות עיראקיים. לאחר שלב העיצוב, שהחל כמה חודשים לפני המתקפה, התקיים שלב העיצוב המתקדם (עשרים וארבע שעות לפני התקיפה וההסתערות). בשלב זה תקפו מן האוויר מטרות נבחרות בעיר, הפעילו ל"א, ביצעו הונאה טקטית בדרום העיר וחסמו את כל הגישות אליה כולל בחצי האי. מבחינה מבצעית, בתמרון הקרקעי המשולב נקטו האמריקנים ושותפיהם גישה צבאית קלסית, בה שילבו אלמנטים נדרשים מהחשיבה הפוסט-מודרנית כדי למקסם את אפקטיביות הלחימה. האמריקנים בודדו את העיר וב-8 לנובמבר 2004 כבשו שטחי מפתח בעיר והחלו בטיהור הבתים על-פי גזרות פלוגתיות. במקביל לטיהור פעלו הכוחות על-פי תיאוריית "שלושת

השראתה מהגישה העקיפה של לידל הארט. בשלב הראשון מבצעים לוחמת מידע ולוחמה פסיכולוגית שמטרתה להוציא מהעיר את מרבית תושביה לקראת המתקפה. סוף שלב הראשון הוא בידוד מוחלט של העיר מכל הכיוונים, על פי התו"ל של הנחתים כפי שמופיע בפק"ל 3-35.3 MCWP. 2. שלב הלחימה האלקטרונית וההתקפות אוויריות, אש מנגד, מרגמות כבדות וארטילריה על יעדים מוגדרים כמו מפקדות, צומתי קשר, מחסני אמל"ח ועמדות מגננה. במקביל ביצע גדוד קומנדו עיראקי 36 תנועה רגלית לחצי האי ממערב לעיר, לחסימה, ואפשר בכך כיתור מלא של העיר. 3. שלב של התמרון היבשתי המשולב לתוך העיר, למטרות חיפוש וחיסול המורדים. 4. שלב השיקום במקביל ללחימה. בתוכנית המבצעית לקרב בפלוג'ה הביאו מפקדי הצבא האמריקני לידי ביטוי את עקרון השילוביות. במבצעים משולבים, השילוביות מאפשרת גמישות פיקודית המוקנית למפקד המערכה, והשגת אפקטיביות מרבית לפעילותו. זאת באמצעות היכולת ליצור את הצירופים הבינ-זרועיים המתאימים ביותר של הכוחות בהתאם לנסיבות המערכתיות. השגת שילוביות בשדה הקרב ניתנת באמצעות אמצעים טכנולוגיים מתקדמים, המאפשרים שליטה על כוחות גדולים.²⁵

חיילי מארינס בקרב פלוג'ה. בקרב השני בפלוג'ה יושמה תורת הלחימה האמריקנית, שקבעה כי על-מנת להצליח בהשגת המטרות, על הכוחות להשיג עליונות מידע

באופן ישיר או במסרים עמומים. אם תשכיל להעביר את המסרים לאשורם ליריב, היא תקטין את הסיכויים למלחמה.²⁷ בלחימה מול ישות תת-מדינית, אסטרטגיית הלחימה משתנה והיכולת להשיג הישגים פוליטיים קטנה באופן ניכר, אם כי לא בלתי אפשרית.

מבחינת ישראל, מכיוון שההכרעה הצבאית המסורתית איננה רלוונטית עוד וקשה להשגה, ומאחר שיש קושי להפריד בין ההישג של השמדת כוחו הצבאי של האויב לבין המחיר הכרוך בתמרון קרקעי בחיכוך גבוה ובשליטה מתמשכת בשטחים מורכבים ומאוכלסים - יש לעדכן את תפיסת הביטחון הישנה. זו הנשענת על ההכרעה הצבאית ולפתח דוקטרינה צבאית מותאמת למבצעי הרתעה (יעדים מוגבלים, שיטת איסוף מודיעין, ממד הזמן וכדומה), במטרה לשפר את האפקטיביות האסטרטגית בניהול מבצעי הרתעה נגד אויב א-סימטרי, תת-מדינתי.

ההכרעה הצבאית הקלסית מבית מדרשו של קלאוזוביץ איננה לב העניין יותר, גם לפי מסמך האסטרטגיה של צה"ל. כיום מכוונים לתודעה.

ניתן לשער כי קברניטי ישראל מניחים שהמאזן האסטרטגי בסוף מלחמה הוא שייקבע איזה צד ניצח בה. ברם, בעידן הפוסט-מודרני כל צד יכול להכריז כי ניצח. הניצחון, בסופו של דבר, מורכב ממאזן אסטרטגי בין מחירי המלחמה ובין הישגים ובאופן יחסי. על כן, מוטל על צה"ל הצורך לעשות כל שביכולתו כדי להעצים את הנזק לאויב ולצמצם נזקים בקרב. **ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.**

הבלוקים²⁶ של גנרל צ'רלס קרולאק, ובמקביל ללחימה סיעו באופן הומניטרי, בשיטור ובבנייה מחדש.

בקרב השני בפלוג'ה יושמה תורת הלחימה האמריקנית, שקבעה כי על-מנת להצליח בהשגת המטרות, על הכוחות להשיג על עליונות המידע ולשמור אותו. האַמְכָּה הוותיקה כי מידע הוא כוח מקבלת משנה תוקף כיום בעידן המידע, שבו זרימתו היא מכל ולכל הכיוונים, גם אצל האויב, ולפיכך ההתייחסות למידע בלחימה היא כמחולל העיקרי שמזין את מאמצי הלחימה של הכוחות המתמרנים.

הכוח הצבאי נדרש להגן על המידע, לעצב באמצעותו את תודעת האויב וקהלי יעד נבחרים, ולמנוע מן האויב מידע הנחוץ לו לפעולה. מכאן שהמפקד חייב לתכנן ולעצב את המערכה באמצעות שימוש מושכל במידע ולשלב בין מאמצי התמרון, האש, הסיוע והמידע כדי להשיג ולהשלים את משימתו.

סיכום

להכרעה במלחמה שני תנאי סף: יעד מדיני-פוליטי מוגדר, ואויב המסוגל להוציא לפועל החלטות מדינתיות. תנאי סף אלה אינם מאפיינים את מלחמות ישראל בהווה.

סבבי הלחימה מול היריבים התת-מדינתיים חמאס וחזבאללה התאפיינו בכך שישראל לא הפגינה רצון ממשי להביא לשינוי מדיני-אסטרטגי מוגדר באמצעות ההכרעה הצבאית, אלא ברצון להחזיר את השקט ולחזק את ההרתעה. ישראל נוקטת אסטרטגיית כפייה הנשענת על איום להפעלת הכוח הצבאי,

